

Covid-19 Sonrası Dönemde İşletme Bölümlerinin Dijital Çağ'a Yönelik Hazır Bulunuşluğu: Türkiye Örneği

The Readiness of Business Administration Departments for the Digital Age in the Post-Covid-19 Period: The Case of Turkey

Sahure Gonca Telli¹ , Samet Aydın²

¹Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul

²Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik (İngilizce) Bölümü, İstanbul

Özet

Covid-19 pandemisi, dünya genelinde insan sağlığına karşı oluşturduğu tehdit bir yana sağlık sistemlerinin çöküşü endişesiyle hükümetler tarafından insan hareketliliğini ve sosyal yaşamı kısıtlayacak önlemler alınması nedeniyle tüm ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmaktadır. Bu dönemde iş ilişkilerinde, çalışma biçiminde, tüketim davranışlarında meydana gelen köklü değişiklikler işletmeleri farklı yönetim stratejileri arayışına itmiştir. Meydana gelen değişikliklerin pek çok yönde kalıcı izler bırakacağı düşünüldüğünden hareketle “yeni normal” olarak tanımlanan pandemi sonrası dönemin gerektirdiği dijital dönüşüm ile işletmelerin bütün fonksiyonlarının dijitalleşmesi beklenmektedir. Üniversitelerdeki İşletme Bölümleri ve işletmecilik eğitimi, öğrencilerinin bu yeni döneme hazır olmaları, mezun oldukları sonra bu dönüşümün bir parçası ve hatta öncüler olmaları konusunda önemli rol üstlenmektedir. Bu dönemde geleceğin yönetici adaylarının yetiştirildiği İşletme Bölümlerinin öğretim programlarının da yeniden ele alınması ve dijital topluma uyum sürecinde yeni gelişen sistemlere uygun hale dönüştürülmesi gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de geleneksel olarak İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri altında yer alan İşletme Bölümlerinin ders planlarında dijitalleşmeye yönelik derslerin ne derece yer aldığının tespit edilmesidir. Araştırma kapsamında Türkiye’de 2020 yılında mevcut olan bütün üniversitelerin faal durumda olan İşletme Bölümlerinin öğretim programları web sayfaları üzerinden taranmış, tüm zorunlu ve seçmeli ders havuzları incelenmiş ve dijitalleşme ile ilgili derslere ilişkin bir betimsel araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları, dijital dönüşümüne ilişkin derslerin Türkiye’deki İşletme Bölümü programlarında yer almaya başladığını ancak henüz yaygın şekilde kabul görmediğini göstermektedir. Covid-19 ardılı kalıcı etkiler bağlamında değerlendirildiğinde bu çalışma işletmecilik eğitiminin geleceğine dair oluşturacağı farkındalık ile literatüre katkı yapacaktır.

Anahtar sözcükler: Covid-19, dijital dönüşüm, işletmecilik eğitimi.

Bilgi Çağı’na doğru geçişin 20. yüzyılın sonundan itibaren başladığı düşünülebilir. Dijital teknolojilerde yaşanan gelişmeler her alanda etkisini hızlıca göster-

Abstract

Apart from the threat it poses for human health all over the world, Covid-19 pandemic has had a devastating effect on the economies of all countries due to the measures taken by governments to restrict human mobility and social life driven by the concerns that health systems would collapse. In this period, radical changes in business relations, working style, and consumer behaviors have forced businesses to seek different management strategies. Based on the idea that the changes that occur will leave permanent marks in many ways, it is expected that all functions of businesses will be digitalized due to the digital transformation required by the post-pandemic period defined as the “new normal”. Business Administration departments and business education at universities play an important role in making students ready for this new era, and in making them become a part and even pioneers of this transformation after graduation. Accordingly, the curricula of the Business Departments where future manager candidates are trained should be revised and converted into new systems, in the process of adaptation to the digital society. Thus, the main purpose of this study is to determine the extent the courses are included for digitalization in the Business Administration departments’ curricula which are traditionally a subdivision of the Faculty of Economics and Administrative Sciences. The curricula, and the core and elective courses of all Business Administration departments in Turkish universities that were active in 2020 were reviewed, and a descriptive research was conducted on the courses regarding their digitalization through the departmental websites. It was found out that although inclusion of digital transformation courses has begun in the Business Administration programs in Turkey, this inclusion has not been widespread. This study will contribute to the literature with the awareness it creates regarding the future of business education by taking into account the permanent effects of Covid-19.

Keywords: Business administration education, Covid-19, digital transformation.

meye başlamıştır. Eğitim alanı özelinde değerlendirildiğinde ise Bilgi Çağı’na geçişle ilgili olarak ilk başlarda değişimin sınırlı kaldığı ve bu alanda geleceğin ihtiyaçlarını karşılayacak

İletişim / Correspondence:

Dr. Öğr. Üyesi Samet Aydın
Maltepe Üniversitesi İşletme ve
Yönetim Bilimleri Fakültesi, Marmara
Eğitim Köyü, Maltepe 34857 İstanbul
e-posta: sametaydin@maltepe.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi / Journal of Higher Education (Turkey), 11(1), 123–138. © 2021 Deomed

Geliş tarihi / Received: Haziran / June 26, 2020; Kabul tarihi / Accepted: Ekim / October 7, 2020

Bu makalenin atıf künyesi / How to cite this article: Telli, S. G., & Aydın, S. (2021). Covid-19 sonrası dönemde işletme bölümlerinin Dijital Çağ’a yönelik hazır bulunuşluğu: Türkiye örneği. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(1), 123–138. doi:10.2399/tyod.20.009000

ORCID ID: S. G. Telli 0000-0002-8238-3185; S. Aydın 0000-0003-2275-4682

köklü yapısal bir değişikliğin henüz tamamlanmadığı söylenebilir.

Covid-19 pandemisi, en başta sağlık hizmetlerini ve sonrasında ekonominin parçalarını oluşturan diğer bütün sektörleri derinden etkilemiştir. Eğitim de bahsi geçen ani etkiden payını almıştır. Bu bağlamda dünya, bir eğitim krizine girmiş ve eğitime yönelik sorunlar sağlık hizmetleri dışında en hızlı şekilde çözüm getirilmesi gereken konular haline gelmiştir. Yaşanan küresel krizin etkisini tüm paydaşlar için en hızlı şekilde, öğrenciler açısından ise en etkin biçimde atlatılabilmek için ülkeler farklı uygulamalara geçmiştir. İnsanların sosyal mesafeyi korumaları ve dolayısıyla kendi sağlıklarını hızlı bulaşma riski olan virüse karşı güvence altına alabilmeleri adına öğrencilerin geleneksel şekilde bir arada öğrenim görmeleri yerine teknoloji destekli uzaktan eğitim ile ders almaları ilk, orta ve yükseköğretimin tamamında aynı anda hayata geçirilmiştir. Bu geçiş istek veya tercih değil bir zorunluluk olarak addedilebilir.

Bu zorunluluk eğitim sektöründe çevrimiçi öğrenmeye dayanarak eğitimin sürdürülmesini sağlamış, pandemiden etkilenen öğrencilerin ilk aşamada eğitimlerine ara vermemesi anlamında etkili ve yararlı olmuştur. Yapılan eğitim-öğretim çalışmaları aslında bir anlamda kriz çözümü olarak da değerlendirilebilir. Benzer durumlar tüm ülkelerde ve üniversitelerin çoğu bölümlerinde gerçekleşmiştir. Ancak, eğitim kurumları ve üniversiteler gerek öğretim elemanları ve öğretmenlerin hazırlıkları, gerek mevcut ve/veya hızlıca sonradan edinilen altyapı sistemleri gerekse ders materyalleri açısından bu yeni duruma tam uyumu henüz sağlayamamıştır.

Covid-19 pandemisi, dünya genelinde sebep olduğu can kayıpları bir yana bu salgınla baş edebilmek amacıyla hükümetler tarafından insan hareketliliğini ve sosyal yaşamı kısıtlayacak doğrultuda alınan önlemler yüzünden tüm ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmaktadır. Her alanda bütün organizasyonlar, bu kriz dönemi için özel çözümler üretmeye çalışıyor olsalar da tüketici davranışlarında, iş ilişkilerinde ve çalışma biçimlerinde meydana gelen değişikliklerin pandemi sonrasında bir anda eski haline gelemeyeceği ve gelecekte bu dönemin önemli izler bırakacağı açıktır. Hatta bu değişiklikler pek çok ülkenin yöneticileri tarafından “yeni normal” olarak adlandırılmıştır. Söz konusu durumda dijitalleşmenin önemini önceden görüp dijital dönüşüm sürecini başlatan ve/veya bu süreçte gelişim kat eden organizasyonların yaşanan ani değişimle baş edebilme konusunda rakiplerinden ayrışarak öne çıktıkları gözlenmiştir. Bu vesileyle dijital dönüşümün ve hatta Bilgi Çağı'nın esasen yeni başladığı söylenebilir. Bu bağlamda İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakülteleri veya İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri gibi fakültelerin de dijital çağa adaptasyonu sağlayabilecek temeli oluşturmasının gerekliliği netlik kazanmıştır.

Dijital dönüşüm ile işletmelerin bütün fonksiyonlarında önemli değişiklikler ve güncellemeler görüleceği açık iken üniversitelerdeki İşletme Bölümleri ve işletmecilik eğitimi, bu alanda öğrenim gören öğrencilerin yeni döneme hazır olmaları, mezun olduktan sonra bu dönüşümün bir parçası ve hatta öncülük olmaları beklendiğinden önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, geleceğin yönetici adaylarının yetiştirildiği İşletme Bölümlerinin öğretim programları da yeniden ele alınmalı ve dijital topluma uyum sürecinde yeni gelişen sistemlere uygun hale dönüştürülmelidir (Krishnamurthy, 2020). Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de geleneksel olarak İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri altında yer alan İşletme Bölümlerinin ders planlarında dijitalleşmeye yönelik derslerin ne derece yer aldığına incelenmesidir.

İşletme Bölümlerinde verilen eğitim ile iş dünyasının ihtiyaçlarının farklı olduğu (Marzo, Pedraja ve Rivera, 2009; Noorda, 2011), bu doğrultuda işletmelerin ihtiyaçlarının tespit edilerek eğitim programlarının içeriğinin yeniden belirlenmesi gerektiği (Gill ve Lashine, 2003; Uca ve Menteş, 2008; Weber ve Engelhart, 2011) üzerinde daha önceden durulmuştur. Düzakın ve Yılmaz (2009); işletme eğitiminin, işletme öğrencilerini iş hayatına hazırlama konusunda yetersiz kaldığını belirtmiş, Top (2012) ise söz konusu hedefe ulaşmada üniversite-sanayi işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Mohamed (2009) gelişen teknolojiler nedeniyle işletme okullarının müşteri yönelimli perspektif ile küresel pazarların ihtiyaçlarını vermeye çalışmasına dikkat çekmiştir. “Harvard’da Neler Öğretilmez?” gibi eserler de üniversitelerde farklılık yaratılmasına dair çabaları göz önüne koymuştur (McCormack, 1991).

Walker ve Black (2000), işletme eğitiminde iş dünyasındaki güncel bilişim teknolojilerinin incelenerek öğretim programında yer alması gerektiğini belirtmiş, Aysan (2005) ve Seethamraju (2010) da iş süreçlerine yönelik eğitim verilirken bilişim teknolojilerine dayanan sistemler ile entegrasyon yapılarak teknik gelişmelerin öğretilmesini savunmuştur. Hawawini (2005) ve Seyrek (2010) ise bilişim teknolojilerinde yaşanan sürekli değişimlerin göz önünde tutularak ders programlarında bu konu ile ilgili daha fazla dersin yer almasını tavsiye etmektedir.urse ve Mulej (2011) İşletme Fakültelerinin dönüşüm çabalarını Bologna sürecinin ötesine taşınması gerektiğini, işletmeler kadar toplumun değişen ihtiyaçlarını göz önünde tutmak gerektiğini ifade etmişlerdir. Sarıgül (2020), Uluslararası Ticaret ve Uluslararası İşletmecilik bölümleri özelinde gerçekleştirdiği araştırmasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) üniversitelerine nazaran Türkiye’deki bölümlerin ders programlarının daha fazla çeşitlik gösterdiğini ancak isimden bağımsız olarak birbirine benzeştiğini tespit etmiştir.

Bu görüşlerden ve toplumun değişen ihtiyaçlarından hareketle, araştırma kapsamında Türkiye’de 2020 yılında mevcut

olan bütün üniversitelerin İşletme Bölümlerinin öğretim programları incelenmiş ve dijitalleşme ile ilgili derslere ilişkin bir betimsel araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sorununa dair literatürde oldukça kısıtlı sayıda çalışma olduğu tespit edilmiştir. Benligiray ve Tez (2011) çalışmalarında, Türkiye'deki İşletme Bölümlerinin misyon, vizyon ve amaçları incelemiş, Kızılyalçın (2020), devlet üniversitelerindeki İşletme Bölümlerinin ders programlarının uluslararası muhasebe standartları bağlamında incelemesini yapmış, Yelkikalan ve Pazarcık (2005) ise ders programlarında küreselleşme konulu değişimleri incelemiştir. Yabancı literatürde ise İşletme Bölümü ders programlarının incelendiği diğer araştırmalarda Varela (2020) eleştirel düşünce ve takım çalışmasının; Goworek ve Molthan-Hill (2013) sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluğun; Rutherford, Parks, Cavazos ve White (2012) iş etiğinin; Sharp ve Brumberger (2013) iş iletişiminin; Bajada ve Trayler (2013) iş birliğinin; Waghid (2019) sosyal girişimciliğin İşletme programlarında ne derece yer aldığı üzerinde durmuştur. Ayrıca, yeni teknolojiler açısından değerlendirildiğinde Kotb, Roberts ve Stoner'in (2013) e-ışletmecilik; Gupta, Goul ve Dinter'in (2015) iş zekâsı ve büyük veri; Crittenden ve Crittenden'in (2015) ise sosyal medya pazarlamasının ders programlarındaki yerine dair araştırmaları bulunmaktadır. Anılan araştırmacıların bulguları literatüre katkı yapmış olmakla birlikte dijital dönüşümün Covid-19 sonrası kalıcı etkileri bağlamında değerlendirildiğinde bu çalışmanın bahsi geçen önceki çalışmalardan ayrıştığı söylenebilir.

Dijital Dönüşüm ve İşletmecilik

Dijital dönüşüm, en genel tanımıyla değer üretme ve maliyet yönetimi başta olmak üzere organizasyonların sahip olduğu bütün iş modellerini dijital teknolojiler destekli olarak yeniden biçimlendirmektir (Gartner Inc., 2018). Dijital dönüşüm yalnızca mevcut uygulamaları yeni "dijital" olanları ile değiştirmek olarak algılanmamalıdır (TÜSİAD, 2017). İşletmelerin hâlihazırda sahip olduğu kaynakları, markaları, ürünleri ve diğer rekabet avantajlarını dijital teknolojiler ile besleyerek yeni iş modelleri geliştirmek, müşteriler için yeni bir deneyim tasarlamak ve iş yapış biçimlerini tüm paydaşlar için en iyi hale getirmek için sürekli bir arayış içinde olmaktadır (PWC, 2016). Dijital yönde yaşanan değişimler işletmelerin hem kendisini hem de çevresini yeniden değerlendirerek geleceğe yönelik geliştirilen stratejilerin tekrar ele alınması zorunluluğunu doğurmuştur (Telli, 2020b).

Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte insana dair her unsur bu değişimden etkilenmiştir. Bu etkiler insanın sosyal birer varlık olarak kendi hayatı içinde üstlendiği her rolde (işgören, yönetici, işveren, müşteri, tüketici vb.) duyduğu gereksinimler ve sahip olduğu beklentiler üzerinde de hissedil-

mektedir. İşletmeler dijital teknolojilerin sunduklarından hâlihazırda süreçlerini iyileştirme ve verimliliklerini artırma yönünde faydalanmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, teknolojinin geleneksel iş yapış biçimlerinin sınırlarını genişletmesi, operasyonel engelleri ortadan kaldırması, otomasyona imkân tanınması gibi sağladığı faydalar ile birlikte işletmeler etkinliklerini ve esnekliklerini geliştirmek için dijital dönüşümü bir zorunluluk olarak algılamaya başlamıştır.

Dijital dönüşümü tetikleyen temel teknolojik gelişmeler ve işletme dünyasına etkileri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- **3D Baskı Teknolojileri:** 3D yazıcılar bilgisayar üzerinde tasarlanan modellerin müşteri isteklerine göre hızlıca kişiselleştirilip üretilmesine olanak tanır. Bu sayede özelleştirilmiş ürünler ucuz ve hızlı bir biçimde üretilebilir.
- **Yapay Zekâ:** Eski makinelerin tekdüze programlanmış yanıtlarının aksine insan zekâsına benzer şekilde bir davranış gösteren sistemleri ifade eden yapay zekâ kavramı günümüzde sanal asistanlar gibi örneklerle tüketicilerin hizmetine sunulmuş olup gelecekte sağlıktan, eğitime, finanstana perakendeye ve hatta kamu hizmetlerine kadar sınırsız bir alanda kullanılabilir.
- **Blokzincir:** Merkezi bir yetkilendirmeden yoksun olsa da her işlemin doğrulanarak kayıt altına alındığı bir sistem sunan blokzincir teknolojisi, bilgi ve belgelerin güvenle transferine imkân tanır (TÜBİTAK, 2017). Yapılan işlemlerde veya transferlerde ağdaki bilgisayarlar tarafından görülen ancak ilgili taraflara kişisel bilgi aktarmayan, transfer verilerini her yeni yapılan işlemde bir blok olarak ekleyen ve alt alta sıralı olarak işleyen sistemlerdir (Aksoylu, 2020).
- **Kripto Para:** Blokzincir sayesinde transferlerin bir aracı olmadan gerçekleştiği ve kontrolün sistemde yer alan kullanıcılar tarafından sağlandığı Bitcoin, Ethereum, Ripple vb. dijital paralar geleneksel paralara alternatif hale gelmiş ve dünya genelinde gittikçe artan bir hızla kabul görmeye başlamıştır.
- **Nesnelere İnterneti:** Doğrudan veya dolaylı olarak internet erişimine sahip tüm nesnelere oluşturduğu veriler işletmeler açısından üretim planlamasında, tedarik zinciri yönetiminde, fiyatlandırma ve tutundurmada kullanılabilirken tüketiciler açısından da daha iyi bir müşteri deneyimi elde edilmesine imkân sağlar.
- **Bulut Bilişim:** Dünyanın herhangi bir yerinde kurulu bulunan sunuculardan internet aracılığıyla bütün insanların faydalanabileceği veri barındırma, uygulama geliştirme (hesaplama) ve ortak çalışma hizmetleri sunar. Bulut destekli tedarik zincirleri, küresel mal ve bilgi akışına dair tüm süreçlerin bulut üzerinden yönetilmesine olanak tanır. Bu sayede işlerin tüm süreçlerinin izlenirliğini sağlanabilir.

- **Büyük Veri:** İnternete bağlı makine, ekipman ve algılayıcıların kesintisiz olarak veri toplaması, buna ilaveten tüketicilerin sahip oldukları akıllı cihazlar ile kullanım ve tüketim alışkanlıklarına dair çoğu zaman farkında olmadan veya faydalandıkları hizmetler karşılığında gönüllü olarak verilerini sunmaları sayesinde henüz işlenmemiş, sınıflandırılmamış ham verinin amaca yönelik olarak analiz edilmesiyle faydalı ve anlamlı bilgi üretilebilmektedir (Boston Consulting Group [BCG], 2020). Sadece raporlar, analizler değil sosyal medya hesaplarına yüklenen fotoğraflar, resim ve videolar, e-posta ve anlık mesajlaşmalar, kayıtlı telefon görüşmeleri, uydu görüntüleri dâhil olmak üzere tutulan çok büyük bir veri kitlesinin bilgisayarlara öğretilmesiyle ortaya çıkan benzer kalıp ve örüntülerin hızlı ve güvenilir bir şekilde ortaya çıkarılması sağlanmaktadır (Telli, 2020a).
- **Akıllı Robotlar:** Endüstride ilk önce hassasiyet ve/veya güç gerektiren, tekrarlı ve zor işlemleri kendisine kodlandığı şekilde yerine getirmek için kullanılan robotlar günümüzde makine öğrenmesi ve yapay zekâ ile öğrenen, düşünen ve etkileşim kurabilen bir hale evrilerek üretim ortamında bir nevi insan benzeri bir unsur haline almıştır.
- **Akıllı Fabrikalar:** Bağlantılı cihazların hesaplama ve iletişim yeteneklerinden faydalanan ve gözlemlene, eşgüdümleme ve denetim gibi üretim süreçlerindeki temel prensiplerin otonom olarak yönetildiği siber fiziksel sistemlerin hâkim olduğu üretim sistemini ifade eden akıllı fabrikalar geniş bir veri akışını değerlendirerek kendine dair tüm süreçleri iyileştirebilir, öğrenir ve değişen koşullara uyum sağlar.
- **Artırılmış Gerçeklik:** Bilgisayarlar aracılığı ile üretilen ses, görüntü vb. içeriğin insanlar tarafından gerçek olarak algılanan fiziksel ortam üzerine bindirilmesi ile ürün ve hizmetlere ilişkin tanıtımlar daha etkileşimli bir biçim alır. Dahası, artırılmış gerçeklik sayesinde lojistik yönetiminde sipariş toplama, planlama ve düzenleme gibi faaliyetlerde hataların önlenmesi ve başarılı operasyon gerçekleştirilmesi de sağlanmaktadır (Elia, Gnoni ve Lanzilotto, 2016).
- **Sanal Gerçeklik:** Gerçek dünya ile onu taklit eden bir sanal kopyasının oluşturularak ikisi arasında bir köprü oluşturulmasını ve insanlık için çıktılar üretilmesini sağlar. Günümüzde sağlık yönetimi, inşaat mühendisliği ve mimarlık gibi alanlarda kullanılmakla birlikte eğitim için de oldukça faydalı bir araç haline gelmiştir (Telli Yamamoto, 2018a).

Bahsi geçen ya da geçmeyen tüm teknolojilerin insanlık için ne denli önemli olduğu, Covid-19 pandemisi esnasında anlaşılmıştır. Bu teknolojiler yardımı ile dijital dönüşüm serüvenine daha önceden başlamış olan işletmeler rakiplerine göre daha çevik olabilmektedir. Ayrıca, dijital teknolojiler pandemi sürecinde toplum faydasına yönelik olarak yenilikçi ve hızlı çözümlerin üretilmesine olanak tanımıştır. Bunlara örnek olarak 3D

yazıcılar ile yüz koruyucu maskelerin üretilmesi ya da robotlarla hasta ateşinin ölçülmesi gibi örnekler, büyük veri ve yapay zekâ ile pandemi yayılımının izlenmesi verilebilir. Covid-19 döneminde üretim, çalışma, ilişkiler, bilgilenme, eğlence, eğitim, iletişim, ulaşım, alışveriş, ödeme biçimlerinde çok çeşitli değişimler yaşanmakta, yeni uygulama ve iş yapış biçimleri ortaya çıkmaktadır.

Bilgi Çağı'nda teknolojiyi insanlık için en iyi faydaya dönüştürmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda faaliyet gösteren işletmeler ayakta kalacaktır. Bu işletmelerin gereksinim duyduğu yeni işgücü de işletmenin temel amacına uygun şekilde Bilgi Çağı'nın gereksinimlerini özümsemiş ve bunlara yönelik yetkinliklerini geliştirmiş bireylerden oluşacaktır. Teknolojinin yalnızca tüketicisi olan bireyler arz fazlası olan işgücü piyasasında talep görmeyecektir. Üstelik yeni nesiller de bilgi çağının tipik takipçileri olarak farklı özellikler göstermektedir.

Dijital teknolojilerin yaygın bir biçimde benimsenmesi, iş süreçlerinde önemli değişiklikler oluşturmaktadır (Scholte, 2005) bu nedenle işletmeler iş modellerini değerlendirerek güncellemeler yapmalı veya yeniden tasarlama yoluna gitmelidir (Reis, Amorim, Melao, Cohen ve Rodrigues, 2020). İşletmeler dijital teknolojilerin sunduklarından azami düzeyde faydalanarak; yüksek kalite, düşük maliyet, geniş ürün çeşitliliği, daha iyi müşteri deneyimi, hızlı çözüm üretme gibi çıktılar oluşturmanın yanında edinilecek verileri doğru analiz ederek uygun fırsatları değerlendirmeli, tehditlerden kaçınılmalı ve risklerini minimize etmelidir.

Dijital dönüşüm yolunda kendini geliştirmeye ve ortak çalışmaya açık olmayan çalışanlar tüm organizasyonun başarısına engel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda çevik bir organizasyon ya da dijitalleşme için üst yönetimden en alt safhaya kadar farklı yetkinlikler ve yeteneklere ihtiyaç olacaktır. Kısacası, iş süreçlerinde yaşanan gelişim işgörenlerde yeni yetkinliklere için duyulan talebi artırmıştır.

Ayrıca değişikliği yönetecek olan da yine insan olacağı için işletmelerdeki insan kaynağı önem kazanmaktadır (Luecke, 2009). Dijital dönüşüm projelerinde liderliğin taşıdığı önem ilk sıralardadır (McKinsey Digital, 2019). Liderler öncelikle kendileri uyum sağlayarak işletmeleri ileri taşımaya gayret eder. Bu manada dijital liderlik kavramı 2000'li yıllardan itibaren tartışılmaya başlanmıştır (Goethals, Sorenson ve Burns, 2004; İrge, 2020; Zaccaro ve Bader, 2003).

Mevcut İşletmecilik eğitimi ve içeriğinin gözden geçirilerek yeni yaşama, yeni normale ve Bilgi Çağı'na uygun işletmecilerin yetişmesini sağlayabilen bölüm ve fakültelerin devamlılık arz edeceği, geri kalanların ise lise üstü bir okul niteliğinin üzerine çıkamayacağı düşünülmelidir. Bu da işletmecilik eğitimi-

nin yakın tarihteki gelişimini irdeleyerek geleceğe dönük adımlar atmaları gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye’de İşletmecilik Eğitimi ve İçeriği

Cumhuriyet öncesi dönem incelendiğinde ilk ticaret yüksekokulunun 1883 yılında İstanbul’da Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi ismi altında kurulduğu görülmektedir. Bugünkü Marmara Üniversitesi’nin temellerini teşkil eden bu kurum (Marmara Üniversitesi, 2015) üzerinde, 1881’de Fransa’da kurulan Ecole des Hautes Etudes Commerciales adlı ticaret yüksekokulunun önemli etkileri görülmektedir (Üsdiken, 2003). İlk yıllarında önemli zorluklarla karşılaşan ve hatta bir dönem faaliyetine ara veren kurum, Cumhuriyetin ilanından sonra 1925’te Ulumu Aliye-i Ticariye Mektebi adını almış ve ticaret eğitimi ile ilgili önemli görevler üstlenmiştir (Sayar, 2018). Ancak söz konusu tarihlerde işletmecilik, dönemin gelişmiş medeniyetlerinde bile henüz başlı başına bir disiplin olarak ele alınacak şekilde bir gelişim göstermemiştir (Kurt, 2016; Yüksel, 1998). Bu nedenle, Osmanlı’nın son dönemindeki bu oluşum, Türkiye’de iş dünyasına yönelik ilk örneği teşkil etmiş olsa da (Güvemli, 2018; Özkul, 2012; Üsdiken, 2003) işletmecilik eğitimi alanında bir ilk olarak değerlendirilmemelidir.

Darülfünunun kapatılması ile birlikte 1934 yılında İstanbul Üniversitesi kurulmuş, yine aynı kurumun bünyesinde 1936 yılında İktisat Fakültesi hayata geçirilmiştir. İktisat Fakültesinin ilk döneminde Almanya’dan gelen iktisat alanında tanınmış bilim adamları kadar yine aynı ülkede eğitim almış İsmet Alkan, Muhlis Ete ve Şükrü Erilaçın gibi Türk akademisyenler de önemli roller üstlenmiştir (Üsdiken, 2003). Haliyle Fakülte’deki eğitim faaliyetlerinde Alman Ekolü açık bir hâkimiyete sahip olmuş ve bu etkiyle birlikte İşletme İktisadı Kürsüsü kurulmuştur. Başında Hitler döneminde görev yaptığı Nürnberg Yüksek Ticaret Okulundan zorunlu olarak emekliye ayrılan Alfred Isaac’ın bulunduğu Kürsüde işletme eğitiminin başlangıcı olarak kabul edilen “İşletme İktisadı”, “İşletme İktisadı ve Muhasebe” ve “İşletme İktisadı ve Devlet Muhasebesi” dersleri yer almıştır (Üsdiken, 2003). Belirtilen dönemde İktisat Fakültesi haricinde 1932’de bu sefer Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi adını almış olan Ulumu Aliye-i Ticariye (Esenkova, 2018) bünyesinde de 1934 yılından itibaren “İşletme Ekonomisi” dersi okutulmaya başlamıştır (Pazarcık, 2016).

Türkiye’de işletmecilik eğitimi ilk olarak 2. Dünya Savaşı öncesi Alman Ekolünden etkilenerek “işletme iktisadı” biçiminde ele alınmıştır (Ete, 1937; Üsdiken, 2003). Bu etkilenme dolaylı bir esinlenme olarak değil, aksine resmi olarak davet edilen veya mülteci olarak kabul edilen Alman akademisyenlerin Türkiye’ye yerleşip İstanbul Üniversitesi’nde görev almala-

rı ve işletmecilik alanındaki Türk eğitim sistemini bizzat kurmaları şeklinde gerçekleşmiştir (Yüksel, 1998). Bu gelişme Türkiye’deki sanayileşme ile de paralellik göstermektedir. Sümerbank, Paşabahçe, Tekel gibi fabrikaların kurulması, bankaların açılması, tarım kooperatifleri ve kamu kuruluşları nedeniyle ihtiyaç duyulan eğitilmiş işgücünün bilhassa yönetici ekiplerinin yetişmesinde fayda yaratmıştır.

Türkiye’de işletmecilik alanında ilk kitap İsmet Alkan tarafından kaleme alınan ve 1937 yılında yayımlanan “Genel İşletme Ekonomisi” adlı eserdir. Kitapta yer alan anlayışta; işletme, ekonominin içinde yer alan ve ekonomiye dair bir vazife yapan bir organizasyon olarak düşünülmüş dolayısıyla faaliyetlerinin de bu çerçevede değerlendirilmesi benimsenmiştir. Bu kitabı daha sonra 1940’larda İsmet Alkan’la birlikte Alfred Isaac, Şükrü Fuat Erilaçın, Muhlis Ete ve Ali Ahmet Özekan tarafından hazırlanan eserler takip etmiştir (Üsdiken, 2003). İsmet Alkan ve Hayri Tokay tarafından kurulan ve 1943 ve 1948 yılları arasında yayımlanan “İşletme – İşletme Ekonomisi ve Organizasyon Mecmuası” ise alana dair ülkedeki ilk dergi olup işletme biliminin gelişimine ve işletmecilik mesleğinin tanınmasına dair önemli katkılar sunmuştur (Üsdiken ve Erçek, 2009).

1948 yılında İktisat Fakültesinde yapılan yönetmelik değişikliğiyle İşletme İktisadı Kürsüsü tarafından verilen derslere “işletme dersleri” denilmeye başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi esasen kamu kurumlarına ve kamu iktisadi teşekküllerine yönelik personel ihtiyacını karşılamayı hedeflemekteydi (Üsdiken, 2009). Bu durum, o dönemlerde özel teşebbüsün sınırlı olmasının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Fakülte’de verilen eğitim ağırlıklı olarak iktisat ve hukuk alanlarını kapsayan derslerden oluşmaktadır. Sonradan kurulan İşletme İktisadı Kürsüsü ise işletmeye iktisadi bir yaklaşım getirmiş ve ders programlarında muhasebe eğitimine önemli düzeyde yer vermiştir.

İşletme yönetimine dair yükseköğretimde, 1950’li yıllardan itibaren önemli gelişmeler yaşanmıştır (Üsdiken, 2009). Bu tarihten itibaren Alman Ekolü, yerini Amerikan Ekolüne bırakmıştır. Bu doğrultuda 1954 yılında Amerikan Ford Vakfının desteği ile Türkiye’ye incelemeler yapmak üzere gelen Harvard Üniversitesi yöneticilerinin yönlendirmeleri doğrultusunda İşletme İktisadı Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün İstanbul Ticaret Odası altında yapılması ABD’liler tarafından öne atılmış olsa da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde görevli akademisyenlerin çabaları ile kuruluş Üniversite bünyesi altında gerçekleştirilmiştir. Enstitünün kuruluşunda vakfın finansal katkısının yanı sıra Harvard İşletme Okulu (Harvard Business School) da akademik olarak destek vermiştir. Bu amaçla İstanbul Üniversitesinden bir grup öğretim üyesi Harvard Üniversi-

tesine gönderilerek orada deneyim kazanmaları sağlanmıştır. Sonrasında da karşılıklı olarak ABD'den misafir öğretim üyelerinin Türkiye'de kısa dönemli olarak görev alması ve Türk öğretim üyelerinin ABD üniversitelerine çalışmalar yapmak üzere gönderilmesi devam etmiştir.

Harvard Üniversitesi ve Ford Vakfı ile sağlanan uzun süreli işbirliği Türkiye'de işletmecilik eğitiminde Amerikan Ekolünü başlatmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin kendi eğitim anlayışını, işletmecilik bilgisini ve yönetim anlayışını dünya ülkelerine yayma isteği bu gelişimde rol almıştır (Pazarcık, 2016). İşletme İktisadi Enstitüsü ilk yıllarında Türk iş adamlarına iş idaresi alanında öğretim vaat etmekteydi (Üsdiken, 2009). Enstitü ilk etapta üç aylık dönemler şeklinde "İşletme İdaresi Kursu" adı altında programlar sunmuş sonrasında ise üniversite ve yükseköğretim mezunlarının başvurabileceği altı aylık "İşletmecilik İhtisas Programı" hayata geçirilmiştir (Milliyet, 1974). Bu programlar bugünkü manada işletme yüksek lisans eğitiminin (MBA) temellerini teşkil etmiştir (Üsdiken ve Çetin, 1999).

İşletme İktisadi Enstitüsünün kurulduğu tarihte iş dünyasına yönelik olarak eğitim veren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İzmir Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu ve İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu (eski adıyla Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi) olmak üzere dört kurum bulunmaktaydı (Güvemli, 2018). Yükseköğretim döneminin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermekteydi (Üsdiken 2009).

1957 yılında kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesinde (ODTÜ); İş İdaresi, Amme İdaresi ve Endüstri İdaresi adlarıyla üç bölüm yer almaktaydı. Bu bölümlerden İş İdaresi ve Endüstri İdaresi 1960 yılında birleştirilerek "İşletmecilik" adını almıştır. Bölümde İşletme İktisadi Enstitüsünde verilen derslerin haricinde yine ABD üniversiteleri model alınarak lisans düzeyinde sistem analizi, yöneylem araştırması, pazarlama, satış yönetimi gibi yeni dersler de bulunmaktaydı (Üsdiken, 2009). 1959 yılında ortaöğretim alanında faaliyet gösteren Robert Kolej yükseköğretim açma izni elde etmiş ve üç bölümlü eğitime başlamıştır. Bu bölümlerden biri de İş İdaresi ve İktisat bölümüdür. İ.Ü. İktisat Fakültesinin aksine gerek ODTÜ gerekse Robert Kolej Yüksek Okulu bu bölümlerde sundukları eğitimlerle doğrudan özel sektöre yönetici yetiştirme iddialarını vurgulamaktaydı. Robert Kolej Yüksek Okulunda İş İdaresi alanında uzmanlaşmaya imkân tanınmış, dört yıllık eğitimin ardından ilave bir yıllık program ile İngilizce Master of Arts (MA) derecesi verilmiştir. Böylece Türkiye'de gelişmeye başlayan sanayi, özel sektör ve kamu kuruluşlarına nitelikli işgücünün yetiştirilmesi için çaba gösterilmiştir.

ODTÜ ve Robert Kolej Yüksek Okulunun kuruluş yıllarında Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu sayısı 1955'te Ankara

ve 1958'de Eskişehir illerinde açılanlar ile birlikte dörde ulaşmıştı. Bu kurumlar 1959 yılında yasa ile İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (İTİA) olarak adlandırılmıştır. Öğretim süreleri de üç yıldan dört yıla çıkarılarak üniversitelere benzer bir yapıya sahip olmaları sağlanmıştır (Sayar, 2018). İTİA'lar da ilk iki yıl genel eğitim verilmiş, sonrasındaki iki yılda ise işletme iktisadi, muhasebe ve maliye ve dış ticaret alanlarında uzmanlaşmaya imkân tanınmıştır. İşletme iktisadi kapsamında pazarlama, finansman, banka işletmeciliği ve beşeri münasebetler konularında dersler yer almaktaydı. 1960'lı yıllarda fakültelerdekine benzer şekilde "işletme iktisadi" ismi yerini "işletme" veya "işletme yönetimi"ne bırakmış, üretim yönetimi ve personel yönetimi gibi dersler öğretim planlarına ilave olmuştur. Bu etkide özellikle akademileri geliştirmek için Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen projede yer alan Amerikan Michigan State Üniversitesinin etkisi olmuştur (Sargut, 2009).

1962'de yükseköğretim için yine Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olacak şekilde özel okullar kurulmuştur. Bu okullar, iş dünyasına yönelik olarak eğitim almak isteyen öğrencilerin daha çok ilgisini çekecek şekilde ders programlarında muhasebe ve finansman, banka ve sigorta, işletme gibi derslere ağırlık vermiştir. Ancak, anılan kurumlar Anayasa Mahkemesi kararı ile 1971 yılında kapatılmış olup bunlardan dördü devlet kurumlarına bağlanmıştır.

Türkiye'de işletme odaklı olarak kurulan ilk fakülte ise 1968 yılında faaliyete başlayan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'dir. İktisat Fakültesinden bir anlamda bağımsızlık elde edilmiş olmasının etkisi kendisini ders programlarında da göstermiş muhasebe derslerinin payı daha az bir seviyeye inmiştir. İşletme Fakültesinin 1968 yılında yayımlanan Öğretim ve İmtihan Yönetmeliğine göre İşletme Lisansı dersleri dört gruba ve muhasebe, pazarlama, finanslama disiplinlerine ayrılmıştır. ■ Tablo 1'de gösterilen I. II. III. ve IV. gruptaki dersler tüm öğrenciler için zorunlu iken IV. gruba geçen öğrenciler, ayrıca uzmanlaşmak istedikleri bir disiplinde beş ders daha seçmekteydiler. Farklı disiplinlerin oluşumu yine pazaradaki bu disiplinlere ilişkin işgücü ihtiyacından kaynaklanmıştır.

Türkiye'nin ikinci İşletme Fakültesi ise Atatürk Üniversitesinde 1969 yılında hayata geçmiştir. 1957 yılında kurulan Atatürk Üniversitesi bünyesinde 1964 yılında İktisat ve İşletme Bölümü açılmıştır. Başında Amerikan Nebraska Üniversitesinden gelen bir iktisat profesörünün yer aldığı bölümün programında işletme iktisadi, bilanço analizi, işletme finansmanı, sevk ve idare ve pazarlama dersleri bulunmaktaydı. İşletme Fakültesinin oluşumundan sonra işletme yönetimi, muhasebe ve finansman, pazarlama ve üretim yönetimi bölümleri kurulmuş, ders programına da işletme ekonomisi, envanter ve bilanço, pa-

■ **Tablo 1.** İstanbul Üniversitesi İşletmecilik Fakültesi işletme lisans dersleri – 1968.

I. Grup	II. Grup	III. Grup
İşletme Yönetimi I	İşletme Yönetimi II	Üretim
Muhasebe I	Muhasebe II	Pazarlama
İşletmecilere Matematik I	İşletmecilere Matematik II	Finanslama
İktisat I	İktisat II	Personel
İşletme Hukuku I	İstatistik I	Maliyet Muhasebesi
İş Sosyolojisi	İşletme Hukuku I	İstatistik II
İş Psikolojisi	Kamu Maliyesi	Denetleme I
	Vergi Hukuku	
IV. Grup	Üretim Yönetimi	Pazarlama
Kamu Yönetimi	Harekât Araştırması	Satış Yönetimi
Yönetim İlkeleri	İstatistik Kalite Kontrolü	Pazarlama Araştırmaları
İşletme Politikası ve Problemleri	Ekonometri	Perakendecilik ve Toptancılık
Türkiye'de Ekonomik Yapı Problemleri	İş Analizleri	Dış Pazarlama
Denetleme II	Planlama İş Organizasyonu ve Proje Değerleme	Bilgi İşleme Sistemleri
	Bilgi İşleme Sistemleri	Kantitatif Karar Verme Teknikleri
	Kantitatif Karar Verme Teknikleri	
İşletme Finansı	Muhasebe	Personel
Finansal Kurumlar Yönetimi	Yönetim Muhasebesi	Ücret Yönetimi
Sermaye Piyasası Analizleri	Muhasebe Organizasyonu	İşçi - İşveren İlişkileri
Finansal Matematik	Bilgi İşleme İşleme Sistemleri	Sosyal Psikoloji
Sigorta Matematiği	Türesel Muhasebe	Beşeri İlişkiler
İşletmelerin Vergilendirilmesi	Banka ve Sigorta Muhasebesi	İş Değerlemesi
Bilgi İşleme Sistemleri	İşletmelerin Vergilendirilmesi	
Kantitatif Karar Verme Teknikleri		

Kaynak: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yönetmeliği (1968).

zarlama, işletme finansmanı, personel yönetimi ve üretim yönetimi dersleri dâhil olmuştur.

Amerikan Agency for International Development (AID) kurumunun desteğini alan akademiler öğretim programlarında güncellemeler yapmıştır. 1970 yılında kurulan Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi programında genel işletme, yönetim ve organizasyon, örgütsel davranışlar, işgören eğitimi ve beşeri ilişkiler gibi birçok ders yer almaktaydı. Kurumun 1972–73 eğitim-öğretim döneminde uyguladığı dört yıllık ders planı ■ Tablo 2'de gösterilmiştir.

Özel yüksekokulların kapatılması ile birlikte Robert Yüksek Ticaret Okulu yerini 1971 yılında kurulan Boğaziçi Üniversitesine bırakmış, İş İdaresi Bölümü de İşletme Bölümü adını almıştır. Böylelikle 1970'li yılların ortaları itibarıyla Türkiye'de İşletme alanında eğitim veren sekiz farklı üniversite fakültesi, beş akademi, üç de lisans sonrası program yapan enstitü bulunmaktadır. ODTÜ ve İ.Ü. İşletme İktisadi Enstitüsü özellikle

diğer bilim dallarında lisans eğitim almış kişilere yönelik iki yıllık lisansüstü eğitim vermekte iken Boğaziçi Üniversitesi yerini aldığı Robert Yüksek Ticaret Okuluna benzer şekilde işletme alanı mezunlarına ilave bir yıllık yüksek lisans düzeyi eğitim sunmaktaydı.

1980'li yıllara gelindiğinde işletmecilik eğitiminin 12 Eylül 1980 İhtilali neticesinde ülkede yükseköğretim ile ilgili yapılan değişikliklerden nasibini aldığı görülmektedir. 1982'de 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve sonrasında 1983'te 2809 no.lu Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri kapatılmış ve bu kurumlar mevcut ve/veya yeni kurulan üniversitelere İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri olarak bağlanmıştır (41 Sayılı KHK, 1982; 2809 Sayılı Kanun, 1983). Darbe sonrasında Türkiye'deki tüm yükseköğretim kurumlarını çatısı altında toplamak amacıyla kurulan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) yükseköğretim kurumlarının denetlenmesi ve koordinasyonu ile il-

■ **Tablo 2.** Bursa İTİA 1972–73 öğretim programı.

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf (İşletme Şubesi)	Dördüncü Sınıf (İşletme Şubesi)
Genel İşletme	İktisadi Sistemler	İşletme Yönetiminde Kantitatif Teknikler	Personel Programı
Genel İktisat	Uluslararası İktisat	Yönetim Ekonomisi	İşletme Politikası
Genel Matematik	Sosyal İktisat	Pazarlama Yönetimi	Personel Eğitimi ve Planlaması
İşletme Hukuku I	Yönetim ve Organizasyon	Üretim Yönetimi	Personel Psikolojisi
Genel Muhasebe I	Maliye	Finansman Yönetimi ve Politikası	İş ve İşgören Değerlemesi
Bilimsel Araştırma Teknikleri	İşletme Hukuku II	Personel Yönetimi	Sendikacılık ve Toplu Sözleşme Düzeni
	Genel Muhasebe II	Yönetim Muhasebesi	Türkiye Ekonomisi
	İstatistik	İşletme Vergiciliği	Türk Kamu Personel Yönetimi
		Proje Değerlemesi	Pazarlama Programı
			Pazarlama Araştırması
			Pazarlama Planlaması ve Organizasyonu
			Müşteri Davranışları
			Reklamcılık
			Uluslararası Pazarlama
			Fiziksel Dağıtım

Kaynak: Akt. Negiz (2020).

gili tek otorite haline gelmiştir. Sargut'a (2009) göre, YÖK'ün kurumlar arasında iletişim ve işbirliğini geliştirmeye yönelik çabaları Türkiye'de işletme yönetimi eğitiminin önceden sahip olduğu çeşitliliği yitirmesine ve bir anlamda eşbimimli bir düzene kavuşmasına yol açmıştır. Önceden İstanbul Üniversitesi, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi gibi kurumlar eğitim anlayışlarında ABD üniversitelerini örnek almakta iken sonradan kurulan üniversiteler de anılan kurumları örnek almış ve bir anlamda işletmecilik eğitiminde standartlaşmaya doğru bir evrilme gerçekleşmiştir.

1982–1983 öğretim yılında faaliyete geçen Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ilk yılında İktisat ve İş İdaresi lisans programları ile eğitim vermeye başlamış ve geniş kitlelere bu alanlarda eğitim alma imkânı tanımıştır. Ancak ilk dönemlerinde insan kaynakları ve işe alma süreçlerinde Açıköğretim Fakültesi mezunları arka plana itilmiştir. 1993 yılında Açıköğretim Sistemi, 496 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden yapılanmış ve neticesinde İşletme ve İktisat Programları ayrı ayrı fakülteler haline dönüştürülmüştür (Anadolu Üniversitesi, 2020). Sonrasında iki yıllık ön lisans eğitimi alanlara da işletme alanında “lisans tamamlama” fırsatı sunulmuştur. Böylece işletme mezunları sayısında çok hızlı bir artış gerçekleşmiştir.

Türkiye'de özel teşebbüsün gelişmesi ile artan ihtiyaç neticesinde 2000'li yıllara gelindiğinde neredeyse bütün üniversitelerde İşletme Bölümleri yerini almıştır. Yeni yüzyılın başında

“Her ile bir üniversite” sloganı ile açılan yeni devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleriyle bu eğilim devam ettirilmiştir.

Bu arayış içerisinde görüldüğü gibi üniversiteler kısmen değişim yaşamışlardır. Ancak çoğu birbirine benzer ve neredeyse şablon haline gelmiş olan üniversite yapılarıyla bu durumun sürdürülmesi giderek güçleşmektedir. Günümüzde bazı üniversitelerdeki programlar neredeyse birbirinin tıpatıp aynı halinde hizmet sunmaktadır. Bu da ne öğrenenler ne de toplumsal gelişme açısından yeterli bir gelişmeyi sağlayamamaktadır (Telli, 2020a; Telli Yamamoto, 2018b). Üstelik bölgesel özellikler ve nitelikler göz önüne alınmaksızın benzer kalıplarla çalışmak özellikli olması gereken yapıların çoğunu da standarda çekmiştir.

Covid-19, dijital dönüşüm konusunu tüm dünyada tetiklemiştir. Dijital dönüşümün eğitimde kullanılmasında varsayılan mantık, bilgi işlem ve ilgili teknolojilerin, eğitim üzerindeki “devrimci” etkisinin kanıtlarını arayarak ve bunların nasıl keşfedildiğini araştırarak, bunların nasıl fark yaratacağını düşünerek ve bunu sürdürmek için ortaya konan çok sayıda araştırma ile ifade edilen yüksek bilincin oluşturulmasıdır (Xiao, 2019). Bu anlamda, İşletme Bölümlerinin mevcut durumunu dijital dönüşüm bilinci ve yaklaşımları konusunda belirleyecek çalışmalar son derece gerekli ve önemlidir. Çünkü Covid-19 sonrası yeni normalde zaten özellikleri itibariyle farklı olan yeni nesillerin arayışları ve beklentileri de farklılaşmış olacaktır.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki İşletme Bölümlerinin ders planlarında dijitalleşmeye yönelik derslerin ne derece yer aldığı tespit edilmesidir. Belirtilen hedef doğrultusunda Türkiye'de Mayıs 2020 itibarıyla kurulu bulunan 129'u devlet, 75'i vakıf üniversitesi statüsünde olmak üzere toplam 204 üniversitenin web siteleri taranarak İşletme Bölümlerinin ders programları elde edilmiştir. Veri toplama aşamasında İşletme Bölümlerinin yer aldığı fakültelerdeki zorunlu ve seçmeli ders havuzlarının tamamı incelenmiştir. Böylece, bazı üniversitelerde yönetim alanında çeşitli adlar altında farklı fakültelerde yer alan bölümlerin İşletme Bölümü öğrencilerinin seçimine açık olan derslerinin de dikkate alınması sağlanmıştır.

YÖK tarafından sağlanan Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye'de 182 tane İşletme Bölümü bulunmaktadır. Buna ilaveten, bazı üniversitelerin yükseköğretim pazarında farklılaşmak veya genişlemek amacıyla İşletme Bölümü adı yerine "Uluslararası İşletmecilik", "Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik" gibi adları tercih ettiği, yine özellikle 2010'lu yıllarda açılmaya başlayan ihtisas üniversitelerinin de İşletme Bölümlerine sahip olmadığı ancak Fen veya Mühendislik Fakültelerinde İstanbul Teknik Üniversitesine benzer şekilde "İşletme Mühendisliği" programı sundukları görülmüştür. Belirtilen bölümler de çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Ders programlarına ilişkin veri toplanan bölümlerin adlarına ve bağlı oldukları üniversitelerin türlerine göre dağılımı ■ Tablo 3'te gösterilmektedir.

Pek çok üniversitede İşletme, İşletme ve Yönetim Bilimleri veya İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri haricindeki farklı yüksekokullarda (Uygulamalı Bilimler, Meslek, Turizm ve Otelcilik vb.) veya fakültelerde (Turizm, Ziraat, Sağlık Bilimleri vb.) "Turizm İşletmeciliği", "Seyahat İşletmeciliği", "Tarım Ticareti ve İşletmeciliği", "Konaklama İşletmeciliği", "Sağlık Kurumları İşletmeciliği" gibi çeşitli isimlerde çok sayıda özelleşmiş işletme programı bulunmaktadır. Ancak, bu araştırma yalnızca Genel İşletmecilik Programları üzerine kurgulandığından anılan programlar araştırma kapsamında değerlendirilmemiş ve dolayısıyla ■ Tablo 3'te ve müteakip bulgularda kendilerine yer verilmemiştir.

Tespit edilen 224 bölümün web siteleri 2020 yılı Mayıs ayında taranarak bölümlerin ders programlarında dijitalleşmeye yönelik olarak aşağıdaki derslerin varlığı araştırılmıştır.

- Endüstri 4.0, dijital dönüşüm, büyük veri, yapay zekâ, sosyal medya, veri tabanı konularındaki dersler.
- E-ticaret, e-işletme gibi adı "e-" ile ya da mobil'i temsilen "m-" ile başlayan uygulamaya yönelik dersler.

- Dijital pazarlama, dijital marka gibi adı "dijital" ile başlayan veya adında "dijital" kelimesi geçen dersler.
- Adında "teknoloji", "analitik", "internet", "mobil", "web", "arama motoru", "veri" gibi ifadeler geçen dersler.
- İnovasyon, yenilik vb. Bilgi Çağı'nın gereksinimlerine yönelik bilgi teknolojisi, veri madenciliği ve bulut bilişim konularındaki dersler.

Belirtilen derslerin haricinde, İşletme Bölümleri ders programlarında onlarca yıldır yer alan aşağıdaki dersler de kontrol değişkeni olarak kullanılmak üzere taramaya dâhil edilmiştir.

- İşletme, Genel İşletmecilik vb.
- Pazarlama İlkeleri/Yönetimi
- Marka Yönetimi
- Bütünleşik Pazarlama İletişimi
- Müşteri İlişkileri Yönetimi

Ders programlarının taranması esnasında yukarıda belirtilen derslerden tespit edilenler üniversite ve bölüm bazında hazırlanan veri dosyasına kodlanmıştır. Kodlama esnasında aynı konuyu ele alan derslerin farklı üniversitelerde adlarına eklenen başka kelime ya da takılar ile farklılaştığı görülmüştür. Örnek olarak İşletme 1. Sınıf derslerinden bölüme temel giriş yapmak ve mesleği tanıtmak için okutulan ders farklı üniversitelerin ders programlarında kendine "İşletme", "Genel İşletme", "Genel İşletmecilik", "İşletmeye Giriş" vb. adlarda yer bulmaktadır. Bu gibi durumlar kodlama esnasında göz önünde tutulmuştur.

Veri toplama aşamasında Türkiye'deki 204 üniversitenin tamamının web siteleri ziyaret edilerek araştırma kapsamında yer

■ Tablo 3. Türkiye'deki işletme bölümleri.

Üniversite türü	Bölüm adı	Toplam
Devlet	İşletme Bölümü	132
	İşletme Mühendisliği Bölümü	2
	İşletme Yönetimi Bölümü	2
	İşletme-Muhasebe ve Ticaret Eğitimi Bölümü	1
	Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü	13
	Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü	7
<i>Toplam devlet</i>		157
Vakıf	İşletme Bölümü	50
	İşletme Mühendisliği Bölümü	2
	Uluslararası İşletme Bölümü	1
	Uluslararası İşletme Yönetimi Bölümü	1
	Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü	4
	Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü	9
<i>Toplam vakıf</i>		67
Genel toplam		224

alan İşletme Bölümlerinin öğretim programlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar YÖK sisteminde yer alıyor olsa da özellikle yeni üniversitelerin bazılarında İşletme Bölümünün henüz faaliyete geçmediği ve bu nedenle bölüme dair hiçbir bilginin yer almadığı belirlenmiştir. Sekiz bölümün web sayfalarında ise teknik sorunlar vb. nedeniyle öğretim programına erişim mümkün olmamıştır. Sonuç olarak 157 adet bölüme ait veri tam ve eksiksiz olarak elde edilmiştir. Araştırma evreninin 224 olduğu bu çalışmada %95 güven aralığı ve %5 hata payı ile örneklem hacminin en az 114 olması koşulu (Smith, 2020) sağlanmıştır ($n=157$). Tarama çalışması ile elde edilen veri setinin araştırma amacı doğrultusunda kullanılabilmesi için kontrol ve tasnif işlemleri gerçekleştirilmiştir. Böylece, düzeltme ve gruplama işlemleri ile veri seti karşılaştırmalı analizler için hazır hale getirilmiştir.

Bulgular

Araştırma sonucunda İşletme Bölümlerinde, dijitalleşmeye yönelik belirlenen derslerin üniversite statüsüne (devlet/vakıf) göre sıklıkları Tablo 4'te gösterilmiştir.

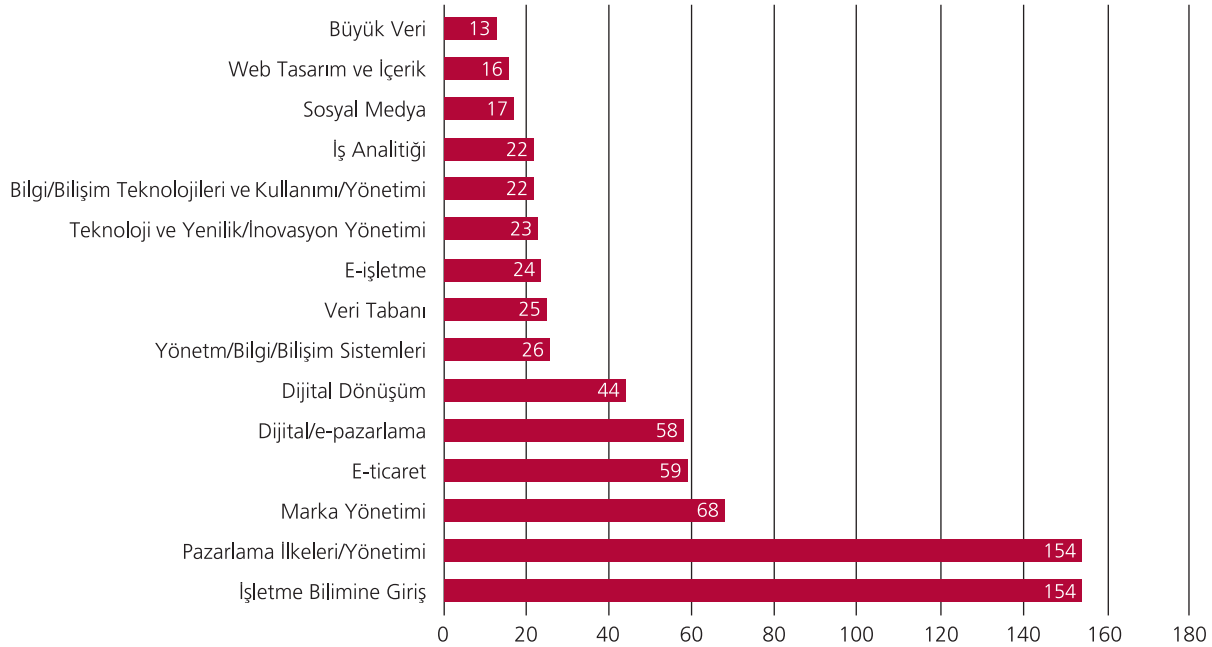
Veri toplanan 157 bölümün 154'ünde kontrol amaçlı olarak kodlanan "İşletme Bilimine Giriş" ve "Pazarlama İlkeleri/Yönetimi" derslerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu derslerin olmadığı programların, tekrar yapılan inceleme sonucunda "İş-

letme Mühendisliği" olduğu saptanmıştır. Ders adetlerinin anlamlı bir şekilde yorumlanması için bu bilgi önem taşımaktadır. Dijitalleşmeye ilişkin olarak öğretim programlarında en yaygın biçimde yer alan dersler Şekil 1'deki gösterilmektedir. Buna göre; "E-ticaret" ve "Dijital/e- pazarlama" programlarda en sık rastlanılan derslerdir.

Bilgi Çağı'nın gerektirdiği konulara yönelik yeni derslerin üniversiteler hangi sıklıkta yer aldığına dair bulguların sunulduğu Tablo 5'te görüleceği üzere devlet üniversitelerindeki 19 bölümde, vakıf üniversitelerindeki 5 bölümde taranan isimlerdeki derslerin hiçbiri bulunmamaktadır. Yeni derslerin adet bazında ortalaması vakıf üniversiteleri için 4.16; devlet üniversiteleri için 2.54 olarak tespit edilmiştir.

Devlet ve vakıf üniversitelerinin yeni dersleri ne denli benimsediğine dair daha iyi bir görüş vermesi açısından elde edilen bulgular üniversite türlerine göre kendi içlerinde yapılan ağırlıklandırma ile yüzdesel olarak Şekil 2'de gösterilmiştir. Devlet üniversitelerindeki bölümlerin %20'sinde bir adet, %23'ünde ise iki adet yeni ders bulunmaktadır.

Belirlenen çok sayıdaki ders hakkında daha iyi bir anlayış sağlayabilmek amacıyla dersler konu, içerik ve amaçlarına göre gruplandırılarak Tablo 6'da sunulmuştur. Ders gruplandırılmasında uluslararası bir standart olmadığı için araştırmacıların deneyim ve görüşleri doğrultusunda değerlendirilme yapı-

■ Şekil 1. Dijitalleşmeye yönelik öne çıkan derslerin frekans dağılımı.

Tablo 4. Dijitalleşmeye yönelik derslerin işletme bölümlerinde yer alma sıklığı.

Ders adı	D	V	T	Ders adı	D	V	T
Algoritma ve Veri Yapıları		1	1	İletişim ve Yönetim Teknolojileri	1		1
Bilgi Ekonomisi ve Inovasyon	3	1	4	Inovasyon ve Girişimcilik/Teknoloji		3	3
Bilgi Erişim Sistemleri ve Arama motoru		1	1	İnternet Ekonomisi		1	1
Bilgi İşleme	2		2	İnternet Tabanlı Uygulamalar	1		1
Bilgi Sistemleri Yönetimi	1		1	İnternet ve Web Programlama	1	2	3
Bilgi/Bilişim Teknolojileri ve Kullanımı/Yönetimi	11	11	22	İş Analitiği	12	10	22
Bilgisayar Destekli Modelleme	1	1	2	İşgücü Piyasası Analizlerinde Bilgi Teknolojileri	1		1
Bilgisayar Uygulamaları	2	1	3	İşletme Bilimine Giriş	102	52	154
Bilim Teknoloji ve Toplum		1	1	İşletme Bilişim Sistemleri		1	1
Bilim ve Teknoloji Politikaları	1	1	2	İşletmelerde Bilgi Teknolojileri	1		1
Bilişim Sistemleri Çözümleme		1	1	İşletmelerde Veri Analizi ve Modelleme		1	1
Bilişim ve Programlamaya Giriş		1	1	İşletmelerde Veri Kaynakları Yönetimi	1		1
Bulut Bilişim ve Teknolojileri		1	1	İşletmelerde Yapay Zeka Teknolojileri		1	1
Bütünleşik Pazarlama İletişimi	14	15	29	Kullanıcı Arayüzü Tasarımı		1	1
Büyük Veri	3	10	13	Lojistik Bilgi Sistemleri		1	1
Dijital Çağda Kamu		1	1	Lojistik ve Ticarete Bilgi Teknolojileri	1	1	2
Dijital Depolama Sistemleri		1	1	Marka Yönetimi	40	28	68
Dijital Dönüşüm	20	24	44	Mobil ve Program/Uygulama Geliştirme	2	5	7
Dijital Ekonomi	2	1	3	Müşteri Deneyimi ve Dijitalleşme		1	1
Dijital İşletme ve E-ticaret	1		1	Müşteri İlişkileri Yönetimi	19	22	41
Dijital Kültür/Okuryazarlık	2	2	4	Nesnelere İnterneti		2	2
Dijital Mali Ekonomi	1		1	Pazarlama Teknolojileri	1	1	2
Dijital Marka Yönetimi ve Sosyal Medya	2	1	3	Pazarlama İlkeleri/Yönetimi	102	52	154
Dijital Medya&Üretimi/ve Kültür		3	3	Sosyal Medya	8	9	17
Dijital Muhasebe ve Raporlama	1		1	Stratejik Bilişim Teknolojileri Yönetimi	1		1
Dijital Mühendislik		3	3	Tasarım İçin Dijital İçerik Yönetimi		1	1
Dijital Pazarlama	15	18	33	Tasarım ve Geliştirme		1	1
Dijital Proje Yönetimi		1	1	Teknoloji Geliştirme ve Girişimcilik		1	1
Dijital Sanat/Yayıncılık	1	1	2	Teknoloji Transferi ve Yenilik Yönetimi	1		1
E-devlet	2		2	Teknoloji ve Toplum/Sanayi	1	1	2
E-finans	1		1	Teknoloji ve Yenilik/Inovasyon Yönetimi	14	9	23
E-işletme	12	12	24	Temel Bilgi Teknolojileri	23	2	25
E-ticaret ve İnternette Pazarlama	1		1	Veri Bilimi & Giriş/Analizi/Analitiği	2	4	6
E-lojistik		1	1	Veri İletişimi ve Bilgi Ağları	2		2
E-Müşteri İlişkileri Yönetimi	1	1	2	Veri Madenciliği	6		6
Endüstri 4.0	7	4	11	Veri Tabanı	13	12	25
Enformatik Yönetimi		1	1	Web Tasarım ve İçerik	6	10	16
E-pazarlama	22	3	25	Yapay Zeka ve E-ticaret/Teknolojisi		2	2
E-ticaret	33	26	59	Yeni Teknolojiler ve Çalışma Hayatı	1		1
E-Ticaret İçin Programlama		2	2	Yönetim Bilgi/Bilişim Sistemleri	12	14	26
Geleceğin/Gelişen Bilişim Teknolojileri		2	2				

D: Devlet; T: Toplam; V: Vakıf.

Tablo 5. Bölüm bazında dijitalleşmeye yönelik derslerin frekans dağılımı.

Frekans	Devlet	Vakıf	Genel toplam
15	0	1	1
12	0	1	1
11	1	1	2
10	0	1	1
9	1	3	4
8	2	2	4
7	7	3	10
6	1	5	6
5	6	3	9
4	7	7	14
3	14	8	22
2	24	11	35
1	21	6	27
0	19	5	24
Toplam	103	57	160
Ağırlıklı ortalama	2.54	4.16	

mıştır. Bu amaçla örneğin “Büyük Veri”, “Nesnelerin İnterneti” ve “Bulut” konulu dersler “Yeni Teknoloji” grubu altında, “Dijital Ekonomi” ve “İnternet Ekonomisi” gibi dersler de “Ekonomi” grubu altında değerlendirilmiştir. Ticari işlemlerin

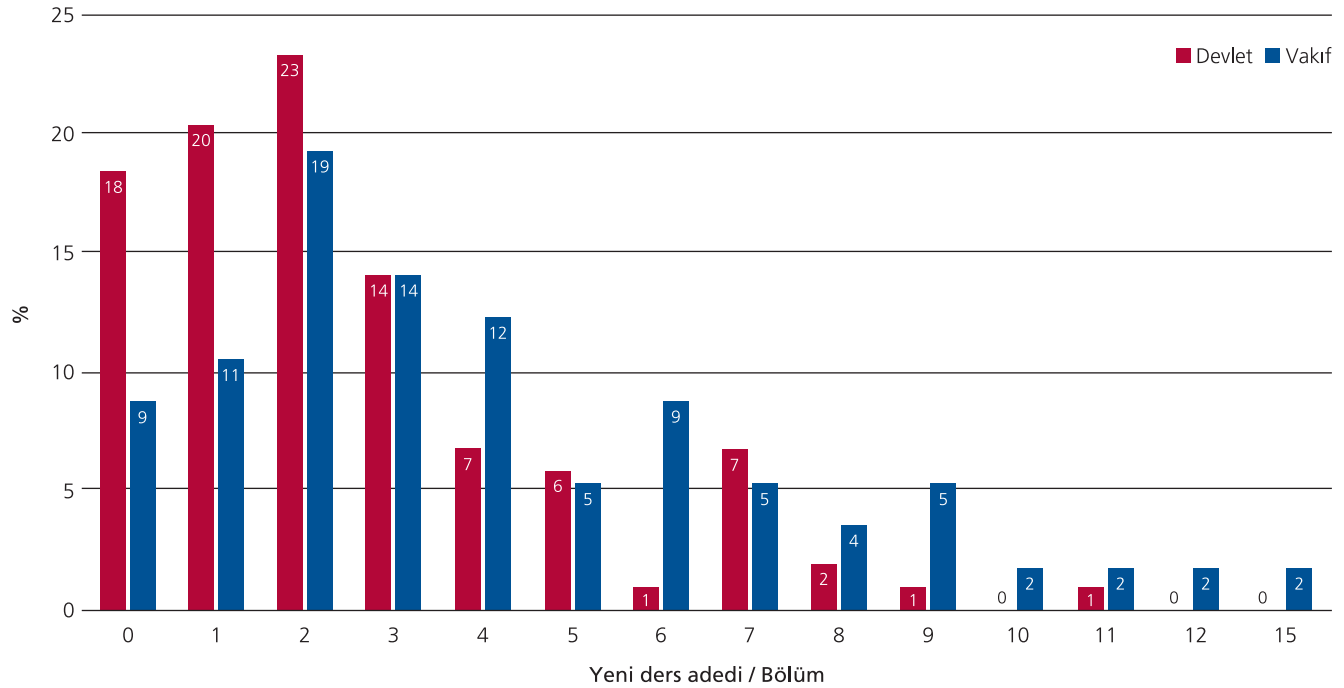
nasıl olduğu üzerinde duran “e-ticaret” ile internet üzerinden yapılan pazarlama faaliyetlerini, müşteri ve işletme stratejilerini kapsayan “e-pazarlama” kavramları (Telli Yamamoto, 2013) birbirinden ayrılmıştır. Benzer şekilde işletmelerin ve işletme yönetiminin dijital ortama taşınmasını ifade eden “e-işletme” de ayrıca değerlendirilmiştir.

■ Şekil 3’te yer alan kelime bulutunda görselleştirildiği üzere, konularına göre gruplandığında e-ticaret konulu derslerin gerek devlet gerekse vakıf üniversitelerinde önde olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Covid-19 pandemisi, başta sağlık hizmetleri olmak üzere diğer bütün sektörleri derinden etkilemiştir. Eğitim ise pandemi en fazla etkilenen ikinci sektör olmuştur. Yükseköğretim kurumları da diğer eğitim kurumları gibi krizi uzaktan eğitim uygulamalarıyla kısmen çözmüştür. Ancak bu süreçte sosyal mesafe gibi kuralların uyulmasına yönelik tedbirler çerçevesinde günlük yaşamın rutini olarak değerlendirilen işe gitme, toplandı, alışveriş vb. unsurların pek çoğu dijital ortamdaki sunulmaya başlanmıştır. Bu da Bilgi Çağı’na zorlamayla bir anda bir geçişe yol açmıştır.

Türkiye’de “İşletme” konusuna yönelik olarak yükseköğretimde program gelişiminin yabancı ekollerin etkisinde kaldığı

Şekil 2. Yeni ders adedi sayısına göre bölümlerin üniversite türüne göre dağılımı (%).

anlaşılmaktadır. Dönemin ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenlenen programlar bu ekollerin izlerini taşımaktadır. Alman Ekolü ile başlayan İşletmecilik anlayışı daha sonra bilimsel çalışmaların ABD'ye kayması nedeniyle Amerikan ekolüne yaklaşmıştır. ABD üniversitelerindeki ders programları Türkiye'deki üniversitelere uyarlanmıştır. YÖK gibi bir üst kurulun gelmesi ve üniversite sayısındaki artış bölüm programlarının birbirine benzeşmesine yol açmıştır. Ayrıca, bölge ya da şehir konjonktürüne göre programlar farklılaştırılmamıştır.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, İşletme Bölümlerinde e-ticaret ve dijital pazarlama konularındaki derslerin diğerlerine kıyasla yaygın bir şekilde öğretim programlarında kendilerine yer bulduğu anlaşılmaktadır. Toplamda 59 farklı bölümde e-ticaret dersinin yer alması özellikle söz konusu alanda Türkiye'de yakın geçmişte yapılan kanun ve yönetmelikler ile gerekli yapısal düzenlemelerin olduğu göz önüne alındığında makul olarak yorumlanabilir. Keza, 58 bölüm programında dijital pazarlama dersi bulunmaktadır. Ülke genelinde internet kullanım oranının hızla artmasıyla dijital medya ve özellikle sosyal medya geleneksel iletişim araçlarının yerini almaya başlamasının bölüm ders programlarına yansıdığı ve doğrultuda dijital pazarlama konularındaki derslerin İşletme Bölümü öğrencilerine ayrı dersler olarak okutulmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

İnternetin etkisi ile adı “e-” ile başlayan (e-devlet, e-ticaret, e-pazarlama, e-MİY vb.) derslerin çeşitliliğinde artış görülse de özellikle mobil ve uygulamalara yönelik içeriğin henüz olgunlaşmadığı anlaşılmıştır. Araştırmada “mobil” konusunda yalnızca 7 bölümde ders olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde “Yenilikçi Üniversite” yaklaşımının gündemde olduğu bu günlerde inovasyon konusunda pek çok farklı isimli ders olduğu ancak bilgi ağları konusunda neredeyse hiçbir ders olmadığı anlaşılmıştır.

Bilgi Çağ'ında iş yönetiminin veriye dayanması gerektiğinden hareketle veri analitiği güncel bir konu haline almıştır. Bunun etkisiyle analiz konularındaki derslerin de programlarda yer almaya başladığı görülmektedir. Bu konudaki dersler Veri Bilimi/Giriş/Analizi/Analitiği veya Bilgi İşleme, İş Analitiği vb. isimler ile devlet üniversitelerinin %9.7'sinde, vakıf üniversitelerinin ise %6.4'ünde bulunmaktadır. Söz konusu durum bölüm programlarında eskiye nazaran azalan ekonomi veya ekonometri gibi derslerden oluşan işgücü fazlasının bu derslere kaydırıldığı sanısını uyandırmaktadır.

Dijital dönüşüm ve dijitalleşmeye ilişkin yeni derslerin tarandığı bu araştırmada 2000'li yılların başlarının “yeni” konuları olarak görülebilecek “Bütünleşik Pazarlama İletişimi” ve “Müşteri İlişkileri Yönetimi” derslerinin bölümlerin ancak beşte birinde okutuluyor olduğu görülmüştür.

■ **Tablo 6.** Dijitalleşmeye yönelik derslerin grup bazında bölümlerde yer alma yüzdesi.

Ders grupları	Devlet	Vakıf
Analiz (Bilgi İşleme, İş Analitiği, Veri Analizi ve Bilimi)	9.7	6.4
Dijital Dönüşüm	8.4	10.3
E-işletme	5.1	5.2
Ekonomi (Dijital Ekonomi, İnternet Ekonomisi)	1.3	0.9
Endüstri 4.0	3.4	3.0
E-pazarlama (Dijital/e- Pazarlama, e-MİY)	16.5	10.3
E-ticaret	14.7	12.0
İnovasyon (Teknoloji ve Yenilik/İnovasyon Yönetimi)	5.9	3.9
Muhasebe/Finans	0.8	0.0
Tasarım	0.0	0.9
Teknik Bilgi (Programlama, Web Tasarımı vb.)	11.0	14.6
Temel Bilgi Teknolojileri	3.4	3.4
Uygulama (E-lojistik vb. İnternet Tabanlı Uygulamalar)	0.8	2.6
Yönetim Bilişim Sistemleri	11.0	11.6
Yeni Teknoloji (Büyük Veri, Nesnelerin İnterneti, Bulut)	3.0	8.6
Dijital Medya (Sosyal Medya vd. Dijital Medya)	4.2	5.6
Toplum ve Devlet	0.8	0.9
Toplam	100.0	100.0

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu ise devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasında yeni derslerin kabul görmesi bağlamında yaşanan ayrışmanın tespit edilmesidir. Devlet üniversitelerindeki 19 bölümde taranan isimlerdeki derslerin hiçbiri bulunmamaktadır. Yeni derslerden vakıf üniversitelerindeki bölümlerde ortalama olarak yaklaşık 4 ders olduğu, devlet üniversitelerindeki bölümlerde ise 3 dersten daha az olduğu ol-

■ **Şekil 3.** Dijital dönüşüm ve işletme bölümlerindeki yeni dersler.

duğu tespit edilmiştir. Yine söz konusu derslerden programlarında 8 ve üzeri adette bulunduran devlet üniversitesi sayısı 4 iken bu durum vakıf üniversitelerinde 9'dur. Buna göre; devlet üniversitelerinde klasik derslerin halen yoğun olduğu ve yeni derslerin adet bazında değerlendirildiğinde vakıf üniversitelerindeki bölümlere kıyasla geride kaldığı anlaşılmaktadır.

Araştırma sınırlılıkları değerlendirildiğinde en önemli kısıtın çalışma süresi olduğu görülmektedir. Araştırma sorununun keşfedildiği pandemi döneminde üniversitelere yazışmalar yaparak ders içeriklerinin resmi olarak elde edilmesi kısa bir sürede mümkün olmayacağından çalışmanın makul bir zamanda bitirilebilmesi açısından web siteleri üzerinden veri toplanması yöntemi tercih edilmiştir. Üniversite web sitelerinin güncel olduğu varsayımı ile yapılan çalışmada ders programlarında yer alan derslerin gerçekte açılma durumu ve kayıtlanan öğrenci sayısı gibi verilere erişim mümkün olmamıştır.

Gelecekte Türkiye'deki İşletme Bölümlerinin yurtdışında-kiler ile karşılaştırılacağı bir çalışma yapılması araştırmacılara tavsiye edilmektedir. Diğer bir öneri olarak Yelkikalan ve Pazarlık (2005) tarafından yapılan çalışmanın güncellenerek İşletme Bölümleri ders programlarının zaman serileri şeklinde gelişimi incelenebilir. Ayrıca, işletmecilik eğitiminde farklı zamanlarda etkin olan ekollere ilişkin bir kıyaslama da yapılabileceği düşünülmektedir.

Covid-19 pandemisi, eğitim sektöründe kendini yenileme ve günceli yakalama için bir fırsat oluşturmuştur. Bilgi Çağı'na geçilen bu dönemde üniversiteler ülkenin gelişmesi ve işletmelerinin küresel rekabette avantaj sağlayabilmesi için "İşletme" konularında kendini yenilemelidir. Covid-19 öncesinde teknolojik okuryazar olmak bir değer taşısa da artık iş yaşamı için bu bilgi ancak standardı karşılamayı sağlamaktadır. Yani sadece teknolojik okuryazar olmak, "Temel Bilgi Teknolojileri" gibi dersleri almak, Word veya Excel kullanım bilgisine sahip olmak günümüzde üstünlük yaratmadığı gibi iş bulmak ve işte başarılı olmak için yetersiz kalmaktadır. Dijital dünyada kullanılan veya kullanılacak olan sistemleri ve organizasyonları etkin ve verimli bir şekilde oluşturabilen, kullanabilen ve hatta yönetebilen kişilere, bu kişilerin dijital dönüşüme uyumlaştırılmasına ve buna uygun bilgilerle donanmasına ihtiyaç vardır.

Öte yandan bireyler hayal kurmalı, tasarlamalı ve bunları yapanları yönetmesini de becerebilmelidir. Evden çalışma, esnek çalışma gibi yeni normale uygun otokontrol ile işlerini sürdürebilecek yeteneklere büründürülmelidir. Kısaca İşletme Bölümleri öğrencilerine Dijital Dönüşüm gibi Bilgi Çağı unsurlarını içeren dersler sunulmalıdır. Programlarına ilişkin olarak da dijitalleşme tarafında hangi konulara ağırlık verileceğinin tespitine bağlı olarak iş modellerinin belirlenmesinde olduğu gibi eğitim modellerinde de değişim sağlanmalıdır. Bu modeller yeni çağın

farkında olan bireyleri yaratmalı ve yetiştirmelidir. Sonuç olarak, İşletme Bölümü öğrencilerinin Bilgi Çağı şirketlerine hazır bireyler haline gelmesi için yeni dersler, ders içerikleri ve hatta bu konuda gerekli donanıma sahip öğretim elemanlarına ve programlara ihtiyaç bulunduğu açıktır.

Yazar Katkıları / Author Contributions: SGT: Fikir, tasarım, denetleme, analiz ve yorum, yazının yazılması, eleştirel inceleme; SA: Tasarım, denetleme, kaynakların toplanması ve/veya işlenmesi, analiz ve yorum, literatür taraması, yazının yazılması. / *SGT: conceiving and designing research, monitoring, data analysis, interpretation of the results, writing manuscript, critical reading and final check of the manuscript; SA: designing research, monitoring, data collection and/or evaluating data, data analysis, interpretation of the results, literature search, writing manuscript.*

Fon Desteği / Funding: Bu çalışma herhangi bir resmi, ticari ya da kar amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği almamıştır. / *This work did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.*

Etik Standartlara Uygunluk / Compliance with Ethical Standards: Yazarlar bu makalede araştırma ve yayın etiğine bağlı kaldığını, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na ve fikir ve sanat eserleri için geçerli telif hakları düzenlemelerine uyulduğunu ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını belirtmiştir. / *The authors stated that the standards regarding research and publication ethics, the Personal Data Protection Law and the copyright regulations applicable to intellectual and artistic works are complied with and there is no conflict of interest.*

Kaynaklar

- 41 Sayılı KHK (1982). *Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Resmî Gazete.* Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17760.pdf> (8 Haziran 2020).
- 2809 Sayılı Kanun (1983). *Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu. Resmî Gazete.* Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2809.pdf> (10 Haziran 2020).
- Aksoylu, E. (2020). Paranın dijital dönüşümü: Bitcoin üzerine bir inceleme. G. Telli & S. Aydın (Eds.), *Dijital dönüşüm* içinde (s. 399-427). İstanbul: Kapital Medya.
- Anadolu Üniversitesi (2020). *Açıköğretim sistemi.* Erişim adresi <https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/acikogretim-sistemi/acikogretim-sistemi-1> (1 Haziran 2020).
- Aysan, M. A. (2005). İşletme yönetimi eğitimindeki son gelişmeler. *Mubasebe ve Finansman Dergisi*, 26, 51-60.
- Bajada, C., & Trayler, R. (2013). Interdisciplinary business education: Curriculum through collaboration. *Education + Training*, 55(4/5), 385-402.
- Benligiray, S., & Tez, H. Ö. (2011). Üniversitelerin işletme eğitimi veren bölümleri öğrencilerine genel işletmecilik değerlerini kazandırmayı amaçlıyorlar mı? *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13, 49-70.
- Boston Consulting Group (2020). *Embracing Industry 4.0 and rediscovering growth.* Erişim adresi <https://www.bcg.com/capabilities/operations/embracing-industry-4.0-rediscovering-growth.aspx> (5 Haziran 2020).
- Crittenden, V., & Crittenden, W. (2015). Digital and social media marketing in business education: Implications for the marketing curriculum. *Journal of Marketing Education*, 37(2), 71-75.
- Düzakın, E., & Yılmaz, Ö. (2009). İşletme mezunlarının iş hayatındaki yeri ve işletme eğitimi: 1000 büyük sanayi kuruluşunun işletme mezunların-

- dan beklentileri üzerine araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 149–164.
- Elia, V., Gnoni, M. G., & Lanzilotto, A. (2016). Evaluating the application of augmented reality devices in manufacturing from a process point of view: An AHP based model. *Expert Systems with Applications*, 63, 187–197.
- Esenkova, E. (2018). İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunun tarihçesi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, 232–239.
- Ete, M. (1937). İşletme ekonomisi ilmi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 3, 51–69.
- Gartner Inc. (2018). *Digitalization*. Erişim adresi <https://www.gartner.com/it-glossary/digitalization> (3 Haziran 2020).
- Gill, A., & Lashine, S. (2003). Business education: A strategic market-oriented focus. *International Journal of Educational Management*, 17(5), 188–194.
- Goethals, G. R., Sorenson, G., & Burns, J. M. (2004). *Leadership in the digital age*. Erişim tarihi <https://pdfs.semanticscholar.org/166f/c20321a8432cae85f02f8c87f849adcf3628.pdf> (28 Mayıs 2020).
- Goworek, H., & Molthan-Hill, P. (2013). Embedding CSR within the undergraduate business curriculum: The development of a sustainable organisation module. In J. Ahmad & D. Crowther (Eds.), *Education and corporate social responsibility international perspectives* (pp. 57–76). D. Crowther (Series Ed.), Developments in corporate governance and responsibility (Vol. 4). Bingley: Emerald Group Publishing.
- Gupta, B., Goul, M., & Dinter, B. (2015). Business intelligence and big data in higher education: Status of a multi-year model curriculum development effort for business school undergraduates, MS graduates, and MBAs. *Communications of the Association for Information Systems*, 36, 449–476.
- Güvemli, O. (2018). Türkiye’de işletme eğitiminin tarihçesi ile ilgili bir görüş. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14, 238–241.
- Hawawini, G. (2005). The future of business schools. *Journal of Management Development*, 24(9), 770–782.
- İ.Ü. İşletme Fakültesi Yönetmeliği (1968). İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği. *Resmî Gazete*. Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13004.pdf> (4 Haziran 2020).
- İrge, N. T. (2020). Dijital dönüşümde liderlik: E-liderlik ve dijital liderlik. G. Telli & S. Aydın (Eds.), *Dijital dönüşüm* içinde (s. 123–160). İstanbul: Kapital Medya.
- Jurse, M., & Mulej, M. (2011). The complexities of business school alignment with the emerging globalisation of business education. *Kybernetes*, 40(9/10), 1440–1458.
- Kızıyalçın, D. A. (2020). Türkiye’deki üniversitelerde bulunan işletme bölümleri ders programlarının uluslararası muhasebe eğitim standardı UMES-2 bağlamında incelenmesi ve uyumlaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 85, 129–152.
- Kotb, A., Roberts, C., & Stoner, G. (2013). E-business in accounting education in the UK and Ireland: Influences on inclusion in the curriculum. *The International Journal of Management Education*, 11(3), 150–162.
- Krishnamurthy, S. (2020). The future of business education: A commentary in the shadow of the Covid-19 pandemic. *Journal of Business Research*, 117, 1–5.
- Kurt, M. (2016). Bir disiplin olarak işletmecilik tarihi: Doğuşu, gelişimi, Türkiye’de potansiyeli ve zorlukları üzerine. *Turkish Journal of Management*, 1(1), 41–57.
- Luecke, R. (2009). *Değişimi ve geçiş dönemini yönetmek* (Ü. Şensoy, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Marmara Üniversitesi (2015, 15 Eylül). *Tarihçe*. Erişim adresi <https://www.marmara.edu.tr/universite/genel/tarihce> (5 Haziran 2020).
- Marzo, M., Pedraja, M., & Rivera, P. (2009). Curricular profile of university graduates versus business demands: Is there a fit or mismatch in Spain? *Education and Training*, 51(1), 56–69.
- McCormack, M. H. (1991). *Harvard İşletmecilik Okulunda neler öğretilmez? Yönetim uğraşı* (M. Özbey, Çev.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- McKinsey Digital (2019). *Five moves to make during a digital transformation*. Erişim adresi <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/five-moves-to-make-during-a-digital-transformation#> (2 Haziran 2020).
- Milliyet (1974, Şubat 4). *Abdi İpekçi ile her hafta bir sohbet: “Sevk ve idarecilik eğitimi”*. Konuk: Mustafa Aysan. Aktaran: Muhammet Negiz. Erişim adresi <https://mnergiz.blogspot.com/2019/01/abdi-ipekci-ile-her-hafta-bir-sohbet-sevk-ve-idarecilik-egitimi-konuk-mustafa-aysan.html> (3 Haziran 2020).
- Mohamed, E. (2009). Optimizing business education: A strategic response to global challenges. *Education, Business and Society: Contemporary Middle Eastern Issues*, 2, 299–311.
- Negiz, M. (2020). *Türkiye’de işletmecilik okulları: Tarihsel gelişim süreci ışığında bir gelecek perspektifi*. Erişim adresi https://issuu.com/muhammet.negiz/docs/t_rkiye_de_i_letmecilik_okullar_-_tarihsel_geli_im_ (4 Haziran 2020).
- Noorda, S. (2011). Future business schools. *Journal of Management Development*, 30(5), 519–525.
- Özkul, A. S. (2012). 19. yüzyıl Türk yükseköğretiminde işletme eğitimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), 223–241.
- Pazarçık, Y. (2016). Türkiye’de işletme yüksek lisans eğitiminde ilk adım: İşletme İdaresi Kurslarına ilişkin bir sözlü tarih çalışması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45, 9–25.
- PwC (2016). *Industry 4.0: Building the digital enterprise*. Erişim adresi <https://www.pwc.com/gx/en/industries/industries-4.0/landing-page/industry-4.0-building-your-digital-enterprise-april-2016.pdf> (20 Mayıs 2020).
- Reis, J. C. G., Amorim, M., Melao, N., Cohen, Y., & Rodrigues, M. (2020). Digitalization: A literature review and research agenda. In Z. Anisic, B. Lalic, & D. Gracanin (Eds.), *Proceedings on 25th International Joint Conference on Industrial Engineering and Operations Management – I7CIEOM. The next generation of production and service systems* (pp. 443–456). P. Davim (Series Ed.), *Lecture notes on multidisciplinary industrial engineering*. Cham: Springer.
- Rutherford, M. A., Parks, L., Cavazos, D. E., & White, C. D. (2012). Business ethics as a required course: Investigating the factors impacting the decision to require ethics in the undergraduate business core curriculum. *Academy of Management Learning and Education*, 11(2), 174–186.
- Sargut, A. S. (2009). Türkiye’de işletme yönetimi eğitiminin kurumsal çerçevesi: Çeşitlilikten eşbiçimliliğe. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 51–63.
- Sarıgül, H. (2020). Uluslararası ticaret ve uluslararası işletmecilik bölümleri lisans ders programlarının karşılaştırılması: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri üniversiteleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 205–218.
- Sayar, N. (2018). İktisadi ve ticari ilimlerle meşgul yüksek tahsil müesseseleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, 247–256.
- Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A critical introduction*. London: Palgrave Macmillan.

- Seethamraju, R. (2010). Business process management – a missing link in business education. *Business Process Management Journal*, 18(3), 532–547.
- Seyrek, İ. H. (2010). İşletme bölümü öğrencilerinin bilgi teknolojilerine yönelik tutumları ve yeterlik düzeyleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 387–406.
- Sharp, M. R., & Brumberger, E. R. (2013). Business communication curricula today: Revisiting the top 50 undergraduate business schools. *Business Communication Quarterly*, 76(1), 5–27.
- Smith, S. M. (2020). *Determining sample size how to ensure you get the correct sample size*. Erişim adresi <https://success.qualtrics.com/rs/qualtrics/images/Determining-Sample-Size.pdf> (20 Mayıs 2020).
- Telli Yamamoto, G. (2013). *E-Ticaret kavramlar gelişim ve uygulamalar*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Telli Yamamoto, G. (2018a). Kamuda dijital dönüşüm ve düşündürdükleri. G. Telli Yamamoto & M. Ö. Kalaç (Eds.), *Kamuda dijital dönüşüm içinde* (s. 1–12). İstanbul: Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Telli Yamamoto, G. (2018b). Türkiye’de yükseköğretim sistemi üzerine düşünceler. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 132–138.
- Telli Yamamoto, G. (2020). Girişimci yenilikçi üniversite. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 44–48.
- Telli, G. (2020a, 9 Nisan). *Büyük veri, koronavirüs ve pazarlama* [Video]. Erişim adresi <https://www.youtube.com/watch?v=Rfd1yO6Eb9o&t=62s> (15 Mayıs 2020).
- Telli, G. (2020b). Sunuş. G. Telli & S. Aydın (Eds.), *Dijital dönüşüm içinde* (s. 25–28). İstanbul: Kapital Medya.
- Top, K. (2012). İşletme eğitimi için üniversite-sanayi işbirliğine dayalı bir öneri. *Öneri Dergisi*, 9(36), 9–13.
- TÜBİTAK (2017). *Blokszincir teknolojileri*. Erişim adresi <https://blokszincir.tubitak.gov.tr/blok-zincir.html> (15 Mayıs 2020).
- TÜSİAD (2017). *Dijital dönüşüm ve toplum: Türkiye ve Avrupa*. Erişim adresi <https://abxltusiad.wordpress.com/2017/07/28/dijital-donusum-ve-toplum-turkiye-ve-avrupa/> (16 Mayıs 2020).
- Uca, M., & Menteş, S. (2008). İşletme bölümü öğrencilerinin bölüm gereksinimlerinin kano modeli ile sınıflandırılması: Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi uygulaması. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 9(1), 73–91.
- Üsdiken, B. (2003). Türkiye’de iş yapmanın ve işletmenin akademikleştirilmesi, 1930–1950. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(1), 120–147.
- Üsdiken, B. (2009). Bir örgütsel alanın yeniden şekillenışı: Türkiye’de iş hayatına yönelik yüksek öğretimde değişim, 1955–1975. *ODTÜ Gelişim Dergisi*, 35, 1–40.
- Üsdiken, B., & Çetin, D. (1999). Türkiye’de akademik dünyanın yönetime işine yaklaşımında 1950’li yıllarla birlikte ne değişti? *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4), 47–65.
- Üsdiken, B., & Erçek, M. (2009). Türkiye’de iş dünyası için ilk “İşletme” dergisi: İşletme-İşletme Ekonomisi ve Organizasyon Mecmuası. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 53–90.
- Varela, O. E. (2020). Teaching core soft skills into business curriculum: Can we teach longitudinally? *Journal of Education for Business*, 95(3), 180–192.
- Waghid, Z. (2019). Examining the business education curricula in South Africa: Towards integrating social entrepreneurship. *Education + Training*, 61(7/8), 940–962.
- Walker, K., & Black, E. (2000). Reengineering the undergraduate business core curriculum: Aligning business schools with business for improved performance. *Business Process Management Journal*, 6(3), 194–213.
- Weber, J. W., & Englehart, S. W. (2011). Enhancing business education through integrated curriculum delivery. *Journal of Management Development*, 30(6), 558–568.
- Xiao, J. (2019). Digital transformation in higher education: Critiquing the five-year development plans (2016–2020) of 75 Chinese universities. *Distance Education*, 40(4), 515–533.
- Yelkikalan, Y., & Pazarcık, Y. (2005). İşletme eğitiminde global perspektif: ÇOMÜ Biga İ.İ.B.F. örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 1–20.
- Yüksel, A. S. (1998). İşletme öğretiminde evrim ve ilgi çekici sentez örneği: Ali Haydar Aksoy. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 2(9), 15–16.
- Zaccaro, S. J., & Bader, P. (2003). Minimizing the bad and maximizing the good. *Organizational Dynamics*, 31(4), 325–416.

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) Lisansı standartlarında; kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarıyla açık erişim olarak yayımlanmaktadır. / *This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) License, which permits non-commercial reuse, distribution and reproduction in any medium, without any changing, provided the original work is properly cited.*

Yayıncı Notu: Yayıncı kuruluş olarak Deomed bu makalede ortaya konan görüşlere katılmak zorunda değildir; olası ticari ürün, marka ya da kuruluşlarla ilgili ifadelerin içerikte bulunması yayıncının onayladığı ve güvence verdiği anlamına gelmez. Yayıncının bilimsel ve yasal sorumlulukları yazar(lar)ına aittir. Deomed, yayınlanan haritalar ve yazarların kurumsal bağlantıları ile ilgili yargı yetkisine ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / **Publisher’s Note:** The content of this publication does not necessarily reflect the views or policies of the publisher, nor does any mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by Deomed. Scientific and legal responsibilities of published manuscript belong to their author(s). Deomed remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.